

POLSKOT

Kule tišine

Treća knjiga tetralogije *Radž*

Prevela

Dubravka Srećković Divković

Laguna

Naslov originala

Paul Scott

THE TOWERS OF SILENCE

Copyright © Paul Scott 1971

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

*posvećeno Peni,
s najvećom ljubavlju*

SADRŽAJ

Prvi deo
NEPOZNATI INDIJAC
9

Drugi deo
PITANJE ODANOSTI
116

Treći deo
SREBRO U MENZI
195

Četvrti deo
PUKOVSKA ČAST
288

Peti deo
TENISKO IGRALIŠTE
360

Prvi deo

NEPOZNATI INDIJAC

I

U septembru 1939, kad je rat tek bio počeo, gospođica Bačelor se penzionisala u svojoj ispostavi, gde je bila nadzornik protestantskih misionarskih škola u gradu Ranpuru.

To napredovanje u zvanje nadzornika desilo se potkraj njenog radnog veka, početkom 1938. Tad je već znala da je to dobačeni zalogaj, ali je prionula sa sebi svojstvenom posvećenošću svakoj beznačajnoj sitnici, što je značilo da će njena naslednica, neka gospođica Džoli, morati svoj posao da kroji tek pošto delom razmrsi zbrku koju je gospođica Bačelor obično uspevala da ostavi za sobom, kao putokaze uperene u smeru u kom se zaputio vedri i neumorni vođa te papirne hajke, a čije konačno odredište nije jasno nikome, pa čak ni njoj samoj.

Gospođica Bačelor, krštenim imenom Barbara (skraćeno Barbi), znala je da ima mnoge nedostatke, i da je većina njih posledica dva napasna greha. Retko je kad prestajala da priča, i bila je sklona da nastupa bez razmišljanja. Često se molila da je Bog blagoslovi opreznijom i smirenijom prirodom, ali uvek bi to uradila vatreno padajući na kolena i obraćajući se Bogu glasno, pa se možda i to računa u razlog što su joj molitve ostale

uskraćene za odgovor. Njeni pokušaji da se izmeni bez božjeg posredstva takođe su bili bezuspešni. Kad bi držala jezik za zubi-ma, ljudi su je prilično brižno pitali je li zdrava – ne bez povoda, pošto joj je pritisak ćutnje izazivao glavobolje, a te glavobolje svakako nije olakšavala briga zbog posla što bi se nagomilao ukoliko bi ga iole odložila da najpre o njemu promisli. I tako se na kraju zadovoljavala trpljenjem bremena sopstvene prirode, u veri da Bog najbolje zna šta je za nju dobro. Potajno se prilično ponosila svojim glasom. Nosio je ljude.

Barbi je bila zagovornik dobre volje i dobrog osećaja za utvrđene autoritete. Kad bi joj u misiji rekli da joj njiva još nije ispošćena, da će lepo poslužiti još koju godinu, isprsil bi se, opljunula dlanove, pa navalila, srećna što je korisna. Ali u misiji joj ništa slično nisu govorili, te je situaciju prihvatila naizgled sa svojom uobičajenom užurbanom hladnokrvnošću. U sebi, prihvatila ju je s mešavinom olakšanja i strepnje.

„Radovaću se kad malo ulaganim“, govorila je. Ljudi su se smeškali. Barbi nisu mogli da zamisle drugačije do u punoj brzini. Povlaćeci je s radnog mesta, misionarska centrala, koja je uvek gledala svoj ćar, trebalo je da joj obezbedi privremen smeštaj u Ranpuru i pomogne da se na kraju skući u Dardžilingu ili Naini Talu, gde su imali sumračne bungalove. Dali bi joj kakav socijalni prolazni dom, ali rat je to otežao, a Barbi ga u svakom slučaju nije ni želela. U Engleskoj nije bila trideset godina.

Činilo se da Barbi ne želi ništa sem svoje penzije i slobode da ide kud hoće i radi šta voli. Obznanila je da ima neke planove. Kazala je kako ne namerava da u penziji sedi zaludna. Naći će sebi privremeno boravište i posvetiti se nekakvom dobrovoljnom radu. Štedela je. Savršeno je zadovoljna, savršeno srećna. Uvek će biti na raspolaganju ako misiji zatreba njena pomoć ili savet. Samo treba da je zovnu i ona će doći, istog časa.

A zapravo nije imala nikakvih planova niti jasne predstave o tome kuda bi išla i šta bi radila. Volela bi da bude korisna nekome ili nečemu, ali nije uspevala da zamisli kome ili čemu.

U celini, nije joj ni bilo mnogo važno dokle god joj ta korisnost ostavlja određene količine vremena koje bi posvetila jednom ličnom problemu.

Barbi je nosila nešto što bi njena majka nazvala potajnom tugom. Bila je vrlo merodavan učitelj, naročito za manju decu, pošto su joj budila materinski nagon, i često je bivala nagrađena dokazima svoje sposobnosti da kod đaka i njihovih roditelja zasluži ljubav i poštovanje. Ali učenje čitanja, pisanja i računa za Barbi nikada nije bilo toliko važno koliko učenje hrišćanstva.

Otkako je znala za sebe, verovala je u Boga, u Hrista Isku-pitelja i postojanje raja. Sve je to za nju bilo veoma stvarno. Sudbina nevernika – jednako stvarna, naročito sudbina onih koji su neverni bez svoje krivice. Eto zašto je, kad su joj oba roditelja umrla, ostavila posao u crkvenoj školi u južnom Londonu, pridružila se misiji i došla u Indiju.

Privesti Bogu makar i jedno indusko ili muslimansko dete, to joj je delovalo kao nešto što donosi veliko zadovoljenje, i zamišljala je kako će u misiji imati određene ruke da ih preobraća na desetine, možda i stotine. Kako se našla u Indiji, tako se razočarala otkrivši da je naglasak na obrazovnoj delatnosti misije, da su njene kapije odškrinute da Indijčice propuste kako bi naučili ono što će im biti korisno, ali ne i širom otvorene, ne onakve kakve bi podstakle nastavnike da izađu i uvedu decu, u smislu verske zajednice.

Spočetka uznemirena ovim sekularnim pristupom i disciplinom zavedenom u misiji, a kojom su njeni pripadnici odvrćani od iskazivanja preterane revnosti, uskoro ih je prihvatila kao razumne mere koje su preduzeli oni što znaju bolje i koji vode brigu da se radije očuva i zadrži ono osvojeno nego da se rizikuje gubitak svega ako se previše upinju da postignu nešto veće. Ustanovila je da misije nisu omiljene među civilnom administracijom i predstavnicima vojske, i da to traje još od ustanka 1859, za koji ljudi vele da je izbio zato što su

indijski sepoji* smatrali da će ih na silu preobratiti, najpre ih zagadivši fišeklijama podmašćenim svinjskom mašću. Štaviše, vlasti kao da su se, i civilne i vojne, zdušno trudile da i hinduistima omoguće da budu hinduisti, i muslimanima da budu muslimani, dajući im svaku mogućnost da sprovede svoje obrede, slave svoje praznike, i zvanično priznajući razlike između zajednica.

„Pa ništa, korak po korak“, rekla je Barbi u sebi i dala se na posao da podučava evroazijsku decu čiji su roditelji već hrišćani, decu preobraćenika, decu hinduista i muslimana koji se brinu da im sinovi, ponekad i kćeri, steknu dobru osnovu iz engleskog jezika jer moraju da ga znaju ako žele da napreduju, ali od kojih će tek malobrojni ikada biti kršteni.

S godinama se uklopila u taj sistem. Škole biskupa Barnarda, nazvane po jednom od osnivača misije kojoj je pripadala, znatno su se rasprostranile između dva rata i u važnijim gradovima postale ugledne i ponosne zbog svoje akademske reputacije koja privlači male Indijce i Indijke čiji su roditelji dovoljno napredni pa žele da decu obrazuju po standardima kakvi se traže za stupanje na državne koledže i indijske univerzitete. Kako su rasli slava i priliv đaka, tako se uvećavala i potreba za nastavnicima s pravim kvalifikacijama. Iz godine u godinu, verska osnova nastave se tesala, te su žene poput Barbi držali na sitnijim zaduženjima, ili ih pak unapređivali u administrativna zvanja gde mnogo štete ne bi mogle da nanesu ni njihove misionarske težnje (ono što je od njih preostalo) ni manjak akademskog držanja. Kad je naimenovana Barbina naslednica, gospođica Džoli, čak i taj sačuvani ostatak stare garde narušen je. Gospođica Džoli je bila mlada, nosila zvanja ispred imena, a u radnom dosijeu versko opredeljenje bilo je zapisano kao „nekonformističko“, a ne kao „engleska crkva“, što je u Barbi-noj mladosti bilo osnovni zahtev.

* U hindiju, od persijskog „sipahi“ (vojnici): vojnici Indijac u kolonijalnoj Indiji, u posebnim urođeničkim odredima pri engleskoj vojsci. (Prim. prev.)

Ali ni u čem od ovoga nije se krila Barbina potajna tuga. Ona se krila u činjenici da je poslednjih godina osećala kako joj popušta vera. Verovala je u Boga čvrsto kao i uvek, ali više nije imala utisak da On veruje u nju niti da je sluša. Osećala se odsečenom od Njega, kao da je život provela u nečemu što On ne odobrava. Ovo ju je zbunjivalo jer joj se činilo da nema šta da ne odobrava. Može mu se i bolje ugoditi, ali to je skroz deseta stvar, i to takva da ni ona ni misija nisu isključivo odgovorne za nju. Radiš ono što znaš, i nije potrebno biti ni svetac ni mučenik da osetiš Njegovo prisustvo. Ona ga više nije osećala. Nije mogla da za to ne krivi misiju, makar malčice, i smatrala je da možda i ima nade da će povratiti onaj radosni osećaj dodira s Bogom sad kad je u penziji. Nikoga nije htela da povredi to objašnjavajući, ali njen veseli izraz lica nije bio tu baš samo usled običaja da deluje veselo, premda je udela imalo i to što se potajno plašila usamljeničke starosti.

Adresa u oglasu gde se traži samica koja bi delila stan s drugom samicom, a koji se pojavio u *Ranpurskoj gazeti* nedelju-dve pre Barbinog odlaska u penziju, zvučala je privlačno: gospođa Mejb-
bel Lejton, Ružina kućica, Klupski put, Pankot.

U Pankot nikad nije putovala. Bila je to brdska ispostava gde je većina ranpurskih zvaničnika provodila vreli deo godine, i u koju se jedan broj njih preselio po penzionisanju. Kako se igrom slučaja zadesila u Ranpuru kad joj je radni vek isticao, mamila ju je pomisao da se i sama preseli u Pankot. Odmah je pisala gospođi Lejton, dala joj podatke o sebi, pomenula stana-
narinu koju sebi može da priušti i dodala da ako svoj kratak odmor za koji je mislila da ga provede u Dardžilingu – gde bi da vidi neke stare poznanice iz misije – provede umesto toga u Pankotu, mogu da se upoznaju i odluče.

Pretpostavljala je da je gospođa Lejton udovica i da oglas nagoveštava da su joj životna sredstva mala kao i njena. Naziv

kuće, taj deminutiv, prilično je to potvrđivao. Barbi je odavno bila izgubila u ponašanju neposredne znake koji odaju poreklo iz osiromašenog engleskog srednjeg sloja, i u svakom društvu je mogla da se pokaže kao ono što se, u njenom nekadašnjem životu, nazivalo otmenom damom, ali ostala je pomalo strašljiva pred ženama što su se rodile u nadmoćnim uslovima, naročito kad imaju novca da taj položaj i podrže.

Odgovor Mejbel Lejton bio je ohrabrujuće jednostavan i srdačan.

„Draga gospođice Bačelor, na oglas mi je stiglo podosta odgovora, ali ja na osnovu vašeg pomišljam da bismo se možda lepo slagale. Ukoliko se niste predomislili, u kom slučaju vas molim da mi pišete i obavestite me, ja ništa dalje neću preduzimati u vezi s raspoloživim smeštajem sve dok ne budete imali priliku da ga vidite. Ako dolazite u Pankot na odmor, možda biste voleli da ga provedete ovde u Ružinoj kućici. *Smitov hotel* – mali ogranak onog koji po svoj prilici znate u Ranpuru – prilično je zakrčen u poslednje vreme, a i malo je skup. Što se tiče trajnog dogovora, odlučimo li da ga sklopimo, suma za koju kažete da je možete priuštiti veća je za deset rupija mesečno od onoga što sam ja nameravala da tražim i što bi trebalo da očekujem. Ružina kućica je veoma star bungalov, jedan od najstarijih u Pankotu. Glavna atrakcija mu je vrt. Malo je nezgodno smešten, ali slutim da posle dugog i marljivog rada za misiju i nemate neku naročitu želju da budete u središtu zbivanja. Ako rešite da dođete, samo mi blagovremeno pišite ili telegrafišite u koje vreme dolazite, i ja ću poslati svog starog slugu Aziza da vas dočeka i pomogne vam oko prtljaga. Kao što verovatno znate, voz ide iz Ranpura svakog dana u ponoć, i u Pankot stiže oko osam ujutru.“

Ljubazan ton ovog pisma poništio je Barbin prvi utisak kad ga je primila. Koverat je bio postavljen, hartija za pisma debela. Adresa i telefonski broj bili su odštampani; zapravo utisnuti. Pokret Barbinih prstiju kojima je protrljala papir potvrdio je

ovo. Osetila se uznemirenom, nesigurnom da je tako nečemu dorasla. Ali kad je pročitala pismo, osetila je samo zadovoljstvo i zahvalnost. Od više tih koji su se javili, Mejbel Lejton je izabrala nju i štaviše je spremna da joj ostavi otvorenu mogućnost sve dok ne uspe da dođe u Pankot da lično vidi Ružinu kućicu. To znači, razmišljala je Barbi, da Mejbel Lejton, iako joj je potreban neko da uskoči oko troškova, ipak nije u tako očajničkoj nuždi da ne može sebi priuštiti pravu osobu. Izgleda da je to neka žena koja voli da se drži standarda, u važnim stvarima kao što je izbor prijatelja i manje važnim kao što je vrsta hartije kad im piše.

Barbi je sela da odgovori.

„Poštovana gospođo Lejton, hvala vam na pismu i veoma ljubaznom predlogu da odmor provedem u Ružinoj kućici. Prihvatam s najvećom zahvalnošću. Posao ovde zvanično predajem svojoj naslednici 30. septembra. Veoma je sposobna te su mi dužnosti takoreći zanemarljive. Stoga smem planirati da pođem odmah tad. Trebalo bi da mogu da se pojavim u vozu što stiže u Pankot ujutru 2. oktobra. Čim rezervišem kartu, pisaću vam opet, ili ću telegrafisati. U međuvremenu mogu odmah da se pakujem. Nadam se da vam neće smetati ako ponesem sa sobom malo više prtljaga nego što bi se očekivalo od nekoga ko u Pankot dolazi na odmor. Ovdašnji uslovi ne dozvoljavaju baš tako lako da se nečije stvari vuku naokolo dugo, pa se staram da za sobom ostavim što manje, čak i ako to znači da moram vući stvari koje mi uopšte ne trebaju za odmor, i koje bih morala da vraćam ako ne sklopimo trajan dogovor. Srećom, uvek sam putovala prilično neopterećena. Dugogodišnje iskustvo s premeštajima iz ispostave u ispostavu naučilo me je...“

Na tom mestu je Barbi shvatila da je krenula u smeru koji bi podjednako mogao imati to dejstvo da smrtno ugnjavi sirotu gospođu Lejton.

Ali prtljag joj je bio na prvom mestu. To je želela da razjasni. Važnost prtljaga često se previdi. Barbi je nikad nije previdela,

ali otkako je iz centrale misije u Kalkuti i zvanično čula da se njen odlazak u penziju „neće odlagati“, prtljag joj je možda i ponajviše bio u pameti. Pri kraju radnog veka, more poslova u koje je bila uključena doživelo je oseku i ostavilo je ogoljenu. A tog ogoljenog i nije bilo baš mnogo, što je značilo da se svaki delić broji. Bila je tu, pre svega, ona, ali sem nje još samo njen prtljag, pa i njega sasvim malo, premda je to bilo srazmerno mnogo: madrac, šatorska oprema, odeća, posteljine, brojne nepročitane knjige, papiri, albumi s fotografijama, pisma, uspomene sa putovanjâ, pokloni od bivših đaka, jedna uramljena i vrlo posebna slika, nekoliko ukrasa i jedan komad nameštaja. Ovo poslednje bio je pisaci sto, jedini predmet koji je još ostao od onoga što je bila donela iz Engleske. Imao je nogare na skla-panje, te je tako bio prenosiv. Neko joj je jednom rekao da je to pozni džordžijanski ili rani viktorijanski rad, i da je verovatno pripadao nekom generalu koji je na njemu, pod šatorom, pisao naređenja i izveštaje o pohodima. Veoma joj je bio prirastao za srce; redovno ga je glancala i pazila da presvlaka od brušene kože bude ugurana na uglu, tamo gde je bila sklona da ispada. Prilično ju je razljutilo kad je videla gospođicu Džoli kako se njime služi kao da je to imovina misije, a ne Barbino privatno vlasništvo; no sve dosad nije se osećala baš sasvim spremnom da je upozori da sto ide kad krene i ona.

Gospođu Lejton verovatno nimalo ne zanimaju takve stvari, ali Barbi je bilo važno da njihovo postojanje zavede kao neodvojivo od njenog postojanja, zbog čega se mora uneti u svaki plan za dobrodošlicu njoj u Pankotu. Sam prtljag, sa izuzetkom stola, običan je prtljag, znala je to, ali bez njega kao da nije imala senku.

Međutim, prevladao je zdrav razum. Zgužvala je pismo i krenula iz početka, odlučna da se stavi u ulogu primaoca, onako kako ju je učio njen prvi rukovodilac kursa na terenu, i da ne pribeleži ništa više od onog neophodnog za prenošenje prozaičnih detalja njenog prihvatanja poziva Mejbel Lejton i vremena kad namerava da stigne.

Kad je to obavila, zapečatila je pismo i pozvala Tomu Akvinskog. Toma Akvinski nije bio njen lični sluga. Išao je u paketu s nadzorničkim bungalovom. Svukud se šunjaio, ali je vratima treskao tako bučno da joj je dolazilo da iskoči iz kože. Takođe je patio od hroničnog nazeba i neprestano šmrkao. Tomom Akvinskim su ga zvali zato što su ga se najpre bili dočepali katolici. Dala mu je pismo i rekla mu da ga preda u pošti kod Elfinstonske fontane, a ne da ga ubacuje u sanduče na putu što vodi na Koti-bazar, pošto ga je smatrala nepouzdanim. Nije želela da pismo kasni. Nadala se, dok je posmatrala Tomu kako ga uzima, da je u njemu pogodila pravu žicu.

„Uvek imajte na umu“, rečeno joj je, „da se pismo ne osmehuje. Možda se vi smešite dok ga pišete, ali primalac će videti samo reči.“

Godina je bila 1914, taj čovek gospodin Kleghorn, mesto Muzafirabad. Gospodin Kleghorn joj je vraćao skicu molbe kojom s obraćala centrali misije, za naročit popust za dodatnih šest komada *Prvih koraka u čitanju Biblije*, u mekom povezu, ilustrovanih crtežima koje su deca bojila za ocenu – dobra ocena za nežne boje, slabija za jake. Jedna mala hinduistkinja jedanput je Isusu podarila svetloplavu put zato što je te boje bilo Krišnino lice na slici koju su njeni roditelji imali kod kuće.

Barbi je uzdahnula, ustala od pisaćeg stola, otvorila plakar i izvadila kofer. U Muzafirabadu je bila nasledila jednu mlađu, izvrsnu, zaista junačnu ženu, i još tad je bila svesna svojih nedostataka. Među njima je bila i sklonost da donosi odluke ne promislivši prethodno o posledicama. Posle događaja s Krišnom sklonila je plave bojice. A onda deca nisu imala čime da boje nebo.

II

Kad je stigla u Pankot, u osam i dvanaest minuta izjutra 2. oktobra, stari Aziz gospođe Lejton čekao je na stanici gledajući čas